

«آب بهاء» بی بهاء

ابزارهای قیمتی کنترل مصرف جدی گرفته نمی شوند

مسئله اصلی در اصلاح بخش آب و اتخاذ مدیریت یکپارچه منابع آب، کارایی اقتصادی، برابری اجتماعی و پایداری محیط زیستی است.

اهداف نامبرده، سه رکن مدیریت یکپارچه منابع آب هستند و باید مأموریت سازمان ها و شرکت های متولی منابع آب را تشکیل دهند، اما با توجه به کمیابی فزاینده منابع آب، این چگونگی تخصیص و مدیریت منابع آب است که تضمین کننده پایداری و محوریت حداکثر کردن فایده های اجتماعی و اقتصادی است.

در این زمینه نقش ابزارهای اقتصادی قابل توجه است، ابزارهای اقتصادی می تواند استفاده از ابزارهای نهادی، اجتماعی، قانونی و فنی را در بخش آب کامل کند، ابزارهای اقتصادی با درگیر کردن قیمت و دیگر اقدامات مبتنی بر بازار، انگیزه هایی به منظور استفاده موثر، با دقت و ایمن از آب را برای تمام استفاده کنندگان فراهم می کند.

در این ارتباط باید خاطر نشان کرد که آب کالایی اقتصادی است و بنابراین باید همانند کالاهای اقتصادی دیگر برای استفاده بهینه و تداوم استفاده از آن برای نسل های آینده، برنامه ریزی کرد.

تعرفه نظامند

از این رو نظام تعرفه و قیمت گذاری مناسب آب در مصارف مختلف یکی از ابزارهای موثر و مفید در بهینه سازی مصرف است. تعیین قیمت برای آب نه تنها برای بازایی هزینه بلکه به همان اندازه به عنوان ابزاری برای تغییر رفتار و اطمینان از اینکه آب با عدالت بیشتری توزیع می گردد، انجام می شود. پایه گذاری هر نظام قیمت گذاری مناسب، مستلزم بررسی جوانب مختلف، تهیه بسترهای قانونی و رفع مشکلات اجرایی آن و تصمیم گیری براساس تجربیات گذشته است.

اسناد بالادستی

اهمیت موضوع نظام مناسب تعرفه آب در اسناد بالادستی کشور نیز به خوبی مورد توجه قرار گرفته است. از جمله اینکه در راهبردهای توسعه بلند مدت منابع آب کشور مصوب سال ۱۳۸۲ هیئت وزیران آمده است که تعیین نرخ آب در مصارف مختلف باید به گونه ای باشد که نیازهای پایه شرب و بهداشت در چارچوب الگوی مصرف برای شهر و روستا به طور ترجیحی تامین و برای مصارف فراتر از آن با توجه به تامین منابع مالی و تنوع بخشی به این منابع، در مرحله اول هزینه های بهره برداری و نگهداری پوشش داده شود و در مرحله بعدی بازایافت هزینه های سرمایه گذاری را تامین کند.

همچنین در قانون هدفمندی یارانه ها در سال ۱۳۸۹ آمده که دولت مجاز است با رعایت این قانون قیمت آب و کارمزد جمع آوری و دفع فاضلاب را تعیین کند. براساس این قانون مقرر شده است که میانگین قیمت آب برای مصارف مختلف با توجه به کیفیت و نحوه استحصال آن در کشور به گونه ای تعیین شود که به تدریج تا پایان برنامه پنج ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران معادل قیمت تمام شده آن باشد.

قیمت گذاری آب و تجارب جهانی

نتایج بررسی تجربیات جهانی نشان می دهد که در کشورهای مختلف، استراتژی های مختلفی برای تعیین نرخ آب بهای کشاورزی وجود دارد، به عنوان مثال در کشور مکزیک، کشاورزان باید یک حق خدمات آبیاری به حوضه و یک هزینه به کمیته ملی آب این کشور پرداخت کنند که جمع این مبالغ دریافتی باید تمامی هزینه های اجرایی، عملیاتی و نگهداری تاسیسات آبی را پوشش دهد.

در فرانسه هزینه آب از دو جزء تشکیل می شود؛ اول هزینه حوضه آب است که بر پایه میانگین حجم آب استخراجی محاسبه می شود و دوم هزینه مصرفی است که براساس تفاوت بین آب استخراجی و جریان های بازگشتی وضع می گردد.

معیاری که برای وضع هزینه های آب استفاده می شود، براساس حوضه ها تغییر می کند و عمدتاً به ویژگی هایی از جمله احتمال خشکسالی، نوع مصرف کننده، هزینه های سرمایه، مالکیت و دیگر مشخصات حوضه بستگی دارد، کشاورزان ایتالیایی قیمت کمتری را نسبت به سایر مصرف کنندگان آب پرداخت می کنند و معمولاً هزینه های سرمایه گذاری و استهلاک را پرداخت نمی کنند.

ردیف	نام قانون	تاریخ تصویب
۱	نظام نامه تقسیم آب زربنه رود و سیمینرود	۱۳۱۷/۲/۱۷
۲	قانون تاسیس بنگاه آبیاری	۱۳۲۲/۲/۲۹
۳	اصلاح قانون تاسیس بنگاه آبیاری	۱۳۳۴/۱۱/۵
۴	قانون وصول آب بها توسط شرکت های تابعه وزارت آب و برق	۱۳۴۶/۸/۳
۵	قانون آب و نحوه ملی شدن آن	۱۳۴۷/۴/۲۷
۶	قانون توزیع عادلانه آب	۱۳۶۱/۱۲/۱۶
۷	قانون تثبیت آب بهای زراعی	۱۳۶۹/۶/۲۹

قیمت گذاران آب در ایتالیا با توجه به نوع سیستم انتقال آب، فشار آب، نوع محصول تحت آبیاری و نیز تکنولوژی آبیاری صورت می گیرد. در پرتغال کشاورزان ملزم به پرداخت تعرفه آب کشاورزی به صورت سالیانه می باشند که این تعرفه چند جزء را شامل می شود؛ این اجزا شامل پرداخت یک هزینه ثابت به ازای هر هکتار زمین اصلاح شده، پرداخت یک هزینه ثابت به ازای هر هکتار زمین تحت آبیاری و پرداخت نرخ حجمی هر مترمکعب آب مصرفی، پرداخت تعرفه زهکشی و پرداخت تعرفه ای براساس نوع محصول برای محصولات خاص می باشد.

بنابراین هر کشور به تناسب وضعیت منابع آب، سابقه قیمت گذاری آب، گستردگی سیستم های آبیاری، توسعه نهادهای اجتماعی و حقوقی آب و سهم بخش کشاورزی در مصرف آب، شیوه های مختلفی برای قیمت گذاری آب مورد استفاده قرار می دهد و در اکثر این کشورها این شیوه ها در طول زمان دچار تغییر شده است. این موضوع نشان می دهد که اهداف مختلفی می تواند در قیمت گذاری آب مطرح باشد که به تناسب آن برای دستیابی به این اهداف، ابزارهای متنوعی نیز قابل کاربرد است.

قانونی که موجب اصلاح نشد

آب بها در قوانین، تصویب نامه ها و دستورالعمل های کشور از سال ۱۳۱۷ شمسی به بعد منعکس است. جدول انتهایی روند تاریخی آب بها در قوانین کشور را از سال ۱۳۱۷ با تصویب نظام نامه تقسیم آب رودخانه زربنه رود و سیمینرود تا زمان حال را نشان می دهد. قانون تثبیت آب بهای زراعی مشتمل بر ماده واحده در تاریخ ۱۳۶۹/۶/۲۹ به تأیید شورای نگهبان رسیده است و هم اکنون نیز مبنای دریافت تعرفه آب بها در مصارف کشاورزی کشور می باشد. طبق این قانون، از تاریخ تصویب این قانون آب بهای دریافتی از کشاورزان و زارعین با توجه به اولویت تخفیف برای زراعت های استراتژیک به شرح زیر است؛

■ متوسط آب بها از آب های تنظیم شده و شبکه های مدرن ۳ درصد محصول کاشته شده

■ متوسط آب بها از آب های تنظیم شده و کانال های تلفیقی ۲ درصد محصول کاشته شده

■ متوسط آب بها از آب های تنظیم شده و کانال های سنتی ۱ درصد محصول کاشته شده

از آنچه ذکر شد و وضعیت موجود آب آن طور بر می آید که با وجود تمام زیرساخت های قانونی و نیاز شدید کشور به نگاه اقتصادی به مقوله آب اما هنوز این مهم محقق نشده و در حضور یارانه شدید بخش آب، شاهد آن هستیم که بهره داری و راندمان آب در کشوری که یک سوم متوسط دنیا بارندگی و سه برابر آن تبخیر دارد، بسیار کمتر از کشورهای مشابه و حتی کمتر توسعه یافته است؛ همانطور که ذکر شد بدون ابزار قیمتی سایر اجزای حکمرانی آب نمی تواند به خوبی عمل کند.